

УДК 159.923.2: 316.356.2

БОЙКО Г., студентка 6-го курсу
ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ БЕРТА ХЕЛЛІНГЕРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СІМЕЙНИХ СИСТЕМНИХ РОЗСТАНОВОК

***Анотація.** В статті презентовано аналіз основних положень теорії та психологічної практики Берта Хеллінгера. Досліджено конструктивні позиції сімейних системних розстановок. Виявлено суперечливі та неоднозначні твердження в даному підході психологічної практики. Розроблені психологічні рекомендації щодо особливостей використання описаного підходу в практичній діяльності.*

***Ключові слова:** система, порядок, теорія систем, сімейна система, сімейні розстановки, елемент системи, рід, синдром лояльності.*

***Аннотация.** В статье представлен анализ основных положений теории и психологической практики Берта Хеллингера. Исследованы конструктивные позиции семейных системных расстановок. Выявлено противоречивые и неоднозначные утверждения в данном подходе психологической практики. Разработаны психологические рекомендации по особенностям использования описанного подхода в практической деятельности.*

***Ключевые слова:** система, порядок, теория систем, семейная система, семейные расстановки, элемент системы, род, синдром лояльности.*

***Abstract.** In this article the authors presented an analysis of the main provisions of the theory and practice of psychological Bert Hellinger. She investigated constructive positions systemic family constellations. There are found contradictory and ambiguous statements in this approach psychological practice. Authors developed recommendations on psychological characteristics using this approach in practice.*

***Key words:** system, procedures, systems theory, family system, family placement element system, family, loyalty syndrome.*

Постановка проблеми. Сьогоднішня вимога від психологів нових та оперативних вирішень складних психологічних задач. Соціально-політична нестабільність, економічні труднощі та інші загострення проблем, які ми спостерігаємо останнім часом, негативно позначаються на психологічному здоров'ї людини. Виникає гостра потреба в підвищенні ефективності роботи психологів.

Сучасні психологи все більше розуміють синергетичний характер власної діяльності, а відповідно стають свідомими щодо необхідності аналізу і роботи не тільки з окремими презентованими клієнтом сегментами проблеми, але з цілісною системою життєдіяльності клієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системна теорія, або теорія систем, увійшла в психологію з інших наук, зокрема: одночасно системні ідеї розвивалися в кібернетиці (Н. Вінер, Р. Ешбі тощо), в біології (В. Вернадський, Н. Бернштейн, К. Лоренц, Н. Тінберген), антропології (М. Мід) і лише потім відбулося проникнення в культурологію і психологію (Г. Бейтсон, Т. Лірі, Р.А. Вільсон, А. Кожібській). Основою системного підходу вважаються загальна теорія систем і конструктивізм (див. Тж. Ернст фон Глазерсфельд як засновник радикального конструктивізму). Біолог Людвіг фон Берталанфі, засновник загальної теорії

систем, шукав модель яку можна було б застосувати до різних систем, і розробив для цього метатеорію. Його точка зору базувалася на спостереженнях загальних закономірностей і їх принципів підстав. Система по Берталанфі – це єдність, що складається з елементів, що представляє собою щось набагато більше, ніж просто їх сума. Елементи взаємодіють як між собою, так і з іншими системами.

Системна сімейна психотерапія є одним з напрямків системного підходу. Сімейно-терапевтичне мислення почало розвиватися в 70-х рр. ХХ ст, спираючись на нові наукові галузі: кібернетику і теорію систем. З плином часу відокремилися один від одного методологічний підхід і основні припущення, що дозволило розмежувати кілька шкіл: структурну і стратегічну сімейну терапію, а також сімейна терапія поколінь (Міланська модель, Гейдельбергська школа), нарративні (розповідні) підходи (Майкл Уайт, Гарольд А. Гулішан), сімейну скульптуру (Вірджинія Сатир), інтегровану сімейну терапію (Ханс-Вернер Гессманн – Психотерапевтичний Інститут Бергерхаузен – м. Дуйсбург) та підходи, орієнтовані на рішення (милуокського школа).

У вісімдесятих роках минулого сторіччя на психологічну арену виходить ще один системний підхід, запропонований німецьким психотерапевтом Бер-

том Хеллінгером. Узагальнивши свій багатогранний досвід у філософії, богослов'ї, педагогіці, різних напрямках психології, він зміг виявити закономірності, які призводять до трагічних конфліктів між членами родини. На цій основі він розробив власний метод терапії, що, з одного боку, набуває все більшої популярності у світі, а з іншого – зазнає значної критики як з боку психологів, так і богословів.

Мета дослідження: виявлення конструктивних та деструктивних сегментів в основі теоретичних та практичних положень теорії Берта Хеллінгера.

Об'єкт дослідження: методика розстановок Берта Хеллінгера.

Предмет дослідження: основні положення теорії Берта Хеллінгера.

Виклад основного матеріалу.

Вважається, що до витоків методу системних розстановок належать: психодрама (Якоб Морено); сімейна скульптура (Вірджинія Сатир); сімейна терапія (Іван Бузормені-Надь); екзистенціальна феноменологія (Франц Брентано, Едмунд Гуссерль, Мартін Хайдеггер); ритуали шанування предків (побачені Бертом Хеллінгером у племен Зулусів). На даний момент, метод системних сімейних розстановок розглядається в психології в якості допоміжної психологічної практики. Сам метод був "відкритий" приблизно на початку 80-х років. Цей метод також називають "розстановки по Хелінгеру", "сімейні розстановки", "системні сімейні розстановки", "системно-феноменологічний підхід", поєднавши в собі два базових положення [1, с. 18]:

1) *Феноменологічний підхід* – слідування тому, що проявляється в роботі, без попередніх концепцій і подальших інтерпретацій.

2) *Системний підхід* – розгляд клієнта і заявленої ним теми для роботи в контексті взаємозв'язків клієнта з членами його сім'ї (системи).

У запропонованому Бертом Хеллінгером підході клієнтська історія (проблемна ситуація) описується через елементи певної системи та їхні взаємодії. На початку роботи за даною методикою, Б.Хеллінгер обмежувався розглядом виключно сімейної системи. При цьому розстановки проводились в групі, учасники групи розташовувалися зазвичай по колу. Клієнтська історія, описана як взаємодія членів сімейної системи, розставлялася в просторі, а для представлення кожного члена сім'ї з групи вибиралися учасники, яких називають "замісником". Один "замісник" заміщав одного члена сім'ї клієнта (тобто прототипа). Далі розстановник або клієнт розставляв (віднаходив місце) в просторі приміщення кожного замісника. Визначення місця замісника відбувається в повільному, мовчазному зануренні клієнта в себе, через проекцію власних відчуттів (в першу чергу тілесних) і визначення конкретного місця стояння замісника. При цьому замісникам не надається жодна поза, вони стоять (не сидять і не лежать), вони не торкаються один одного і не

розмовляють. Після того, як заступники розставлені у просторі, вони можуть рухатися з дозволу розстановника і коротко описувати словами власні відчуття та емоції, що виникають в процесі руху та взаємодії.

Б. Хеллінгер відкрив, що при повільній, серйозній і поважній роботі ведучого і групи заступники членів сім'ї відчують те ж, що і їх реальні прототипи, незважаючи на те, що вони не знайомі і будь-яка інформація про них відсутня. Це явище, сприйняття замісника, було названо "заступницьким сприйняттям".

Заступницьке сприйняття – є основним інструментом методу системних розстановок. Цей феномен поки що не отримав визнаного офіційною наукою пояснення і потребує ще детального вивчення. Джерело, з якого заступники отримують інформацію про своїх прототипів, отримав в теорії Б. Хеллінгера назву "поле". Його також називають "морфогенетичне поле", "знаюче поле", "морфічне поле", – термін Руперта Шелдрейка (Rupert Sheldrake) [2].

Довіра до інформації, довіра почуттям і відчуттям, що приходять з поля за допомогою сприйняття заступників, є основною ознакою методу системних розстановок, що відрізняє його від інших методів, в яких використовується розстановка елементів систем (такі, наприклад, як психодрама, сімейна скульптура Вірджинії Сатир, тест Герінга, пісочна терапія).

В розстановці може бути досягнуто сприйняття ситуації, що виходить далеко за межі того, що розповідає клієнт або, що він передає через невербальні (тілесні) сигнали. Зокрема, можна побачити взаємодії членів сім'ї, про які клієнт не має інформації або не може її адекватно передати в силу своєї залученості в проблемну ситуацію. Це відкриває терапевтичні можливості, які поки не доступні в багатьох інших допоміжних практиках.

Розстановник взаємодіє з клієнтом та заступниками, проводить роботу, спрямовану на те, щоб повніше розкрити в розстановці виявлену ситуацію і допомогти клієнту досягти глибокого контакту із дійсністю. Нерідко виявлене в розстановці є досить важким (саме тому у клієнта раніше не було контакту з цим), проте в методі розстановок розроблено широкий арсенал підходів, які допомагають клієнту асимілювати цей досвід. Також розстановки застосовують різноманітні технологічні прийоми, які допомагають адекватно проявити історію клієнта, що розгортається під час постановочної сесії – в тій мірі, в якій вона зараз приходить з поля і в тій мірі, в якій вона може бути зараз сприйнята клієнтом, замісниками, групою і самим розстановником.

У методі розстановок вважається, що якщо клієнт сприйняв виявлену в розстановці історію (її відторгнення вже не існує або воно стало менше), то йому більше немає потреби відтворювати досвід, укладений в тій ситуації, безпосередньо у своєму житті. Таким чином, розстановки базувалися на припущенні, що значна частина проблемних ситуацій в житті

клієнта пов'язані з тими історіями в житті членів його сім'ї, які коли-небудь були відкинуті. Саме ці первинні історії і проявляються в розстановці і є предметом дослідження.

Розстановник, клієнт і група спостерігають взаємодію замісників. Феноменологія, тобто спостереження, вільне від припущень та інтерпретацій, є основою методу. Тому метод ще прийнято називати "системно-феноменологічний підхід".

Розстановки за Б.Хелінгером базуються на припущенні (яке знайшло своє підтвердження в розстановочній практиці) про те, що проблемний досвід в житті клієнта пов'язаний з тим фактором, що раніше подібний досвід (за сутнісною ознакою) вже був відкинутий членами його сім'ї і не була взята відповідальність за нього. Даний феномен отримав назву "дія системної совісті". У розстановках вважається, що всі члени сім'ї пов'язані єдиним полем, в якому міститься вся інформація про все, що з ними коли-небудь відбувалося. Якщо який-небудь член сім'ї (і його життєвий досвід) виключається, відкидається іншими членами сім'ї, то пізніше в сім'ї народжується хтось, хто цей досвід поверне в сім'ю, проживаючи його знову у своєму житті. Системна совість, таким чином, сліпа і "несправедлива" (у звичайному розумінні справедливості), оскільки "ні в чому не винувата" людина страждає лише тому, що раніше хтось жив так само і його життєвий досвід був витіснений сім'єю.

Приклади таких повторів іноді дійсно виглядають страшними і несправедливими. Наприклад, перша дитина бабусі померла відразу після народження. Бабуся ніколи про неї не згадувала, і пережити пов'язане з втратою первістка страждання не мала можливості, – часи були такими, що сім'я була змушена всі життєві сили спрямувати на виживання. При цьому, обидві її дочки також втрачають своїх первенців. А перша дитина в онуки – критично хвора. Саме останній факт змусив жінку звернутися по допомогу до сімейного розстановника. В своїй суті ми маємо ситуацію "синдром лояльності до предків", який описаний в працях цілої низки психологічних практиків, наприклад в роботах А.Штутценбергер, Р.Руппера, а серед українських науковців – П.Горностая, Л.Гридкевця.

У розстановці первинна ситуація (втрата дітей бабусею, матір'ю і тіткою) стає проявленою. Глибоке горе бабусі, відчуте її замісником, групою, клієнтом і розстановником, знаходить прийняття і через це як би завершується через десятиліття. Дитина клієнтки одужує і повторювані в поколіннях втрати дітей припиняються.

У деяких випадках не спостерігаються такі явні повторени на рівні фактів, ситуація може бути більш "розмитотою". Наприклад, клієнт відчуває, що у нього "ні на що немає сил", а розстановка показує дві фігури – одна, мабуть, померла, і один, хто не зміг її повністю оплакати. Виявити, хто конкретно ці фігури в сім'ї клієнта, не вдається. Тим не менш, клієнт відчуває гли-

бокий зв'язок з цими фігурами, а після пропрацювання цієї проблеми у розстановки у нього вже за деяка днів додається сил і енергії до життя.

Такий взаємозв'язок людини з людьми, які жили раніше, в його сімейній системі називається переплетенням. У розстановці відбувається розв'язання проблеми переплетення, або ще як його називають "відновлення видимості системної події".

Основні причини відкидання досвіду і виникнення переплетень:

1. "*Занадто боляче*". Те, що сталося, настільки боляче, що людина уникає усвідомлення і проживання цього досвіду. Це втрати, хвороби, розриви відносин. Також це можуть бути події масштабу країни і народу: геноцид, війна, розкуркулення, репресії.

2. "*Ти не наш*". Людина, яка "не так живе", "не наша", "у нас це не прийнято" і ми відкидаємо таке життя. Тут може і не бути болю безпосередньо від того, що відбувається, але при цьому людина і її життя відкидається за соціально-обумовленими міркуваннями. Наприклад, "у нас всі завжди були лікарями", і хлопець, який обирає життєвий шлях музиканта, знаходиться в положенні "білої ворони" і витісняється сімейною системою "як недостойний".

Розстановки, як феноменологічний метод, не мають припущень про причинно-наслідкові зв'язки і не мають засудження у відношенні чого-небудь. Вони виявляють не проявлене, яким би воно не було, і допомагають відновити контакт клієнта з цим досвідом.

При цьому слід розуміти, що розстановка не є "послугою населенню", в якій можливі гарантії вирішення проблеми. Первинна історія може вийти на світло в розстановці в значній мірі, а може не вийти або вийти дуже обмежено. Це залежить від готовності клієнта і його мужності дивитися на приховане, від готовності групи, здібностей замісників транслювати і відображати складні історії, кваліфікації та особистої зрілості розстановника. У свою чергу, проявлена історія може бути вдруге відкинута клієнтом або у нього може не вистачити сил на неї дивитися (а розстановник і група не зможуть надати йому достатню підтримку в цьому). І, оскільки в розстановках відбувається своєрідне звернення до "третьої сили" – до поля, то логічно припустити, що це джерело також має свої закони, в тому числі "закони проявлення інформації."

У процесі накопичення досвіду і спостережень Берг Хеллінгера знаходить і формулює кілька діючих в системах законів, порушення яких призводить до явищ ("динамік"), що пред'являються клієнтами в якості проблеми. Слідування законам, перший досвід якого клієнт отримує в розстановці, дозволяє відновити порядок в системі і сприяє полегшенню системної динаміки і вирішенню пред'явленої проблеми. Ці закони отримали назву – Порядок Любові. [3; 15]:

• *Перший порядок. Закон приналежності.*

Кожен член сімейної системи має право на приналежність до неї. Порушення цього Порядку, тобто

виключення когось із сімейної системи призводить до того, що інший член системи займає його місце та змушений повторювати в деяких деталях його долю і / або відчуваючи неясні відчуття "я не на своєму місці". Під виключенням розуміється небажання членів системи визнавати повну приналежність до неї інших учасників, наприклад: "твій батько тебе знати не хоче, ми знайдемо тобі нового тата", "твій дідусь був льотчик і загинув на завданні" (дідусь сидів у в'язниці і там загинув), "був курортний роман, я навіть не пам'ятаю зараз, як її звали, вона сказала, що вагітна і я дав грошей на аборт".

На досвіді численних розстановок Берт Хеллінгера сформулював визначення сімейної системи, описавши, хто належить до неї (і, значить, хтось не може бути виключений без наслідків у вигляді виникнення переплетення). В даний час до цього переліку виникає багато питань, відповіді на які можуть бути дані тільки в контексті феноменологічного підходу. Отже, згідно Берту Хеллінгера, до сімейної системи людини зараховуються:

1. *Її батьки.* (У даному випадку маються на увазі її біологічні батьки. Якщо людина не знає своїх біологічних батьків, або вони вже померли, вони все одно мають відношення до її сімейної системи. Не має жодного значення, як довго людина була зі своїми батьками або як вони з нею поводитися або кого вона називала "справжніми" батьками. Систему утворює факт фізичного народження, а не знання про це або оцінка цього.)

2. *Її брати і сестри.* (Рідні та неповнорідні, живі і мертві, відомі і невідомі, народжені і не народжені з різних причин (аборти, викидні, завмерла вагітність, редукція, консервація ембріонів тощо).)

3. *Її діти.* (Також: живі і мертві, народжені і не народжені, відомі і невідомі (для чоловіків)).

4. *Її партнери, дружини, кохані.* (Випадкові зв'язки, платонічні зв'язки, тривалі зв'язки, щасливі і не щасливі, реальні і віртуальні – всі ці партнери можуть бути членами системи людини).

5. *Її дядьки і тітки* (брати і сестри батьків). (Рідні та неповнорідні, живі і мертві, відомі і невідомі, народжені і ненароджені).

6. *Її бабусі і дідусі.* (Живі і вже померлі, відомі і невідомі).

Брати і сестри бабусь і дідусів, прабабусі і пра-дідусі, більш далекі предки. (Живі і вже померлі, незалежно від того, яка інформація про них відома і чи відомо взагалі про факт їхнього існування.)

Берт Хеллінгер говорить, що далекі предки належать до сімейної системи, якщо у них була особлива або важка доля. Неможливо описати точно, яку долю можна називати особливою. Це може бути хвороба або особливо болісна смерть, інвалідність, втрата майна, участь у військових діях. З іншого боку, те, що ми зараз вважаємо особливо болісним, в колишні часи могло бути в порядку речей і люди не заперечу-

вали такий досвід. Наприклад, нестача їжі, втрата дітей в дитинстві, землетруси (в певній місцевості) були повсякденним звичайним досвідом.

8. *Інші люди, пов'язані з членами сімейної системи відносинами масштабу життя і смерті.* (Це відносини позбавлення життя і порятунку життя, надання значних ресурсів і позбавлення їх. Зокрема: вбивство члена сім'ї або вбивство членом сім'ї, пограбування або злочинство, вчинене як членом сім'ї, так і іншою особою, від якого член сім'ї постраждав, порятунок життя, допомога, вчинена членами сім'ї або в їх адресу).

Таким чином, поняття сімейної системи виходить за рамки кровної спорідненості або сексуальних зв'язків. Зв'язок створюють відносини масштабу життя і смерті, в тому числі відносини любові. Визначення сімейної системи не є "теоретичним", це просто опис численних розстановочних спостережень. Час від часу ці спостереження розширюються, визначення змінюється.

Отже, Перший Порядок або Закон приналежності: всі, хто належить до сімейної системи, має рівне право належати, незалежно від того, яким було його життя і яке відношення до його / її життя було у оточуючих людей.

• *Другий порядок або Закон ієрархії.*

Той, хто прийшов у систему раніше (за часом), має пріоритет перед тими, хто прийшов у систему пізніше. Старші брати і сестри мають пріоритет перед молодшими, перше подружжя – перед наступними, батьки – перед дітьми.

Це формулювання може викликати багато запитань, якщо оцінювати пріоритет з позиції "більше прав". Наприклад, якщо старший брат поїхав і порвав стосунки з батьками, а молодший доглядав за ними в старості, то цілком логічним буде запитання: чому "пріоритет" у старшого брата? Якщо перша дружина в короткому студентському шлюбі "погано ставилася" до свого чоловіка, то чому вона має пріоритет перед другою дружиною, з якою чоловік щасливо живе вже 25 років? Чому батьки мають пріоритет, якщо вони жорстоко поводитися з дітьми?

В даному випадку слово "пріоритет" є без оціночним судженням. Це просто спосіб називання місця кожного члена сім'ї, який забезпечує те, що ніхто не виключений, незалежно від оцінки їхнього життя. Перший брат народився і другий брат прийшов в сім'ю, де вже був один син. Перша дружина була, потім вона пішла і звільнила місце другій. Це місце – друге, місце другої дружини. Батьки були раніше, вони дали життя дітям. Діти прийшли пізніше.

У всіх є своє місце, і ніхто не виключений. І в той же час, нова сімейна система має пріоритет над старою. Наприклад, шлюб створює нову сімейну систему для дитини і ця система має пріоритет перед її батьківською системою. Порушення цього Порядку (коли дитина залишається в більш сильному зв'язку з

батьками, ніж з чоловіком і своїми дітьми) призводить до ослаблення і можливого розпаду нової системи.

Тільки з практики можна побачити пріоритет у таких складних випадках, як паралельні і одночасні зв'язки, розриви і повернення до колишнього подружжя, народження дітей від різних партнерів.

• *Третій порядок. Закон балансу між брати і давати.*

Коли член системи щось дає іншому члену системи, то має бути збалансований процес віддачі-передачі. При цьому: батьки дають (життя), а діти беруть його. Життя не може бути врівноваженим зворотнім даром і може бути тільки переданим далі.

Якщо один член системи щось дає іншому члену системи (або щось забирає), це повинно бути адекватно урівноважене. Дисбаланс призводить до послаблення або розпаду взаємозв'язків у цій частині системи. Берт Хеллінгер говорить про "позитивне врівноваження": коли у відповідь на отриману користь інша особа робить також щось корисне з певною "надбавкою". При цьому взаємини зміцнюються і розширюються. У "негативному врівноваженні" у відповідь на завдану шкоду "винуватцем" приймаються наслідки завданої шкоди ("але трохи менше"), і тоді для відносин зберігається можливість їх відновлення через вичерпання наслідків збитків.

До цього Порядку також виникає багато питань. Якщо чоловік сплатив освіту дружини, а дружина "просто" любить його і піклується, чи є це врівноваженим даром чи ні? Чи є значущими відносини з вчителями і чи можна врівноважити отримані від нього дари або вони повинні просто передаватися далі?

Як і з іншими порядками, дію цього порядку можна тільки побачити на практиці (в розстановці) і зараз прийнято трактувати його в широкому сенсі: внесок кожного повинен отримати повагу і результати цього вкладу повинні бути передані далі. Все повинно знаходитися в русі, заснованому на повазі до кожного його учасника в рівній мірі. Таким чином, цей Порядок також є способом реалізації Першого Порядку: ніхто не виключений.

У розстановках було неодноразово помічено, що існує взаємне розташування фігур у просторі, при якому більшість заступників почувуються добре. І це взаємне розташування в просторі є відображенням Порядків. Наприклад, Закон ієрархії відображає таке розташування заступників братів і сестер, коли старші стоять праворуч, молодші ліворуч і всі вони вишикувалися в лінію або дугу. Чоловік і дружина (батьки) стоять поруч, а маленькі діти сидять спереду біля їхніх ніг. Батьки батьків і далекі предки стоять позаду.

Дія Порядків любові також не є жорстким і однозначним. Сімейна система не аналізується на виконання/невиконання в ній цих порядків і логічний пошук виключених. Сімейна система досліджується феноменологічно, тобто через розстановку і спосте-

реження того, що в ній проявляється. Закони даного методу чітко і конкретно описують причини, за якими можуть виникати такі ситуації як [3]:

- порушення стосунків із батьками;
- проблеми поведінки дітей;
- складнощі з прийомними дітьми;
- неможливість народити дитину;
- відносини в любовному трикутнику;
- неможливість створити сім'ю;
- порушення відносин з чоловіком / дружиною.

В даний час Порядки не сприймаються настільки однозначно, як це було на початку розвитку розстановок. Поширення розстановок за межі Європи (особливо в Азію і на Схід) відкрило доступ до сімейних систем, в яких спостерігаються інші Порядки. Насамперед, це пов'язано з тим, яке місце дають в сім'ї дітям (не завжди за часом появи в системі), дружинам (багатоженство є звичайною практикою, а не "порушенням порядку"), людям похилого віку (нерідко їх місце залишається головним до їх смерті, сини завжди підпорядковані). Наприклад, якщо молодша сестра віддає свою дитину в сім'ю старшої сестри, яка не має дітей, то в європейських порядках це велике порушення, а у деяких північних народів – правильний порядок.

У сучасному розумінні розстановок можна сформулювати універсальний порядок: "Всі належать. Все рухається". Як саме влаштована приналежність в конкретній системі і який напрямок руху (або де він був заблокованим) – можна визначити лише практично.

Ще одним видом розстановок, запропонованим Б.Хеллінгером є розстановки симптомів – це вид системних розстановок орієнтованих на роботу з симптомами різних захворювань. Вони складають дуже важливу сферу застосування методу системних розстановок Берта Хеллінгера, спрямованих на набуття здоров'я тіла і душі [4].

Існує безліч найрізноманітніших причин, що гальмують зцілення клієнта попри потужну медичну допомогу. Часто люди, які страждають серйозними хронічними захворюваннями, в пошуках зцілення, або полегшення симптомів роками ходять по фахівцям без будь-якого покращення. Допомогти з'ясувати причини виникнення захворювання і вплинути на них, здатна системна розстановка симптому [4; 8]. Слід зауважити, що розстановка симптому не замінює інших методів лікування захворювання, але може надати значну допомогу в зціленні, як елемент комплексної терапії. При цьому вона розширює діапазон застосовуваних лікарями методів лікування.

Штефан Хаузнер за довгі роки своєї практики виявив, що перешкодою на шляху до одужання можуть служити трансгенераційні переплетення і сімейно-динамічні взаємозв'язки. Усунення цих переплетень часто допомагає клієнтові віднайти здоров'я [4; 16].

Розстановка симптому, в більшості випадків, допомагає клієнтові [4; 13]:

- Виявити і усвідомити глибинну причину захворювання, яка може бути пов'язана з його душевним болем, що впливає на стан його здоров'я;
- Побачити і усвідомити системну роль і суть хвороби, визначити функцію і роль симптому в сімейній системі клієнта, проявити психоемоційний фон симптому, щоб спробувати запустити глибинний процес зміни, здатний вплинути на сімейну систему. Що, в свою чергу, приводить систему клієнта в стан порядку та гармонійної здорової рівноваги, знижуючи тим самим ступінь потрібності проявів симптому;
- Набути внутрішні ресурси, які можуть бути використані клієнтом для проведення необхідних змін;
- Включити системи самозцілення і самовідновлення організму клієнта, що допомагає прискорити процес його одужання і, в більшості випадків, дозволяє уникнути додаткових фармакологічних або операційних втручань в його організм;
- Помітно поліпшити стан здоров'я, а в багатьох випадках і допомогти людині повністю позбавитися від захворювання і знайти здоров'я.

Часто людина ставить до свого симптому, як до чогось чужорідного, яке випадковим чином потрапило всередину її організму, і дуже заважає їй жити звичним для неї життям. Природно, що хворий докладає безліч сил у спробі за будь-яких обставин швидше позбутися гнітючого його симптому. Розстановки показують, що симптом є важливим елементом балансу сімейної системи хворої людини, компенсуючи таким чином витіснену системну проблему. Позбавлення від такого симптому без усвідомлення клієнтом його функціональної важливості для системи, здатне викликати рецидив хвороби, або породити новий симптом [11].

Використовуючи системний підхід при роботі з симптомом, важливо сфокусувати увагу не на самому симптомі, а на проявлених системних зв'язках і на переживаннях, які пов'язані з ним. Важливо побачити системну роль симптому в системі клієнта, і усвідомити функцію, яку цей симптом виконує в системі [4; 14].

Сімейна розстановка симптому показує, як травми предків продовжують діяти протягом кількох поколінь, впливаючи на життя нащадків роду. У ході розстановки заступники симптому, як правило, входять в резонанс з виключеними з сімейної системи клієнта людьми, або важливими для його системи забороненими темами [5; 7].

У процесі розстановки зазвичай проявляється не тільки життєва історія самого клієнта, але і його зв'язки з близькими йому людьми, його зв'язки з предками. Таким чином, в розстановці проявляється історія

всього Роду [11], яка здатна проявлятися у складній системі переплетень. В результаті дія цих переплетень, наприклад, може проявитися в тілі у якості хронічного стресу регуляторних систем організму (нервової, ендокринної, імунної), і в порушенні функціонування внутрішніх органів. Розстановка симптому дозволяє людині виявити зв'язок його симптому з кимось із членів його сімейної системи (якщо така є), побачити подію і переживання, що породило цей зв'язок, почути, "що саме хоче сказати симптом", прийняти це, і навчитися в подальшому житті обходитися без цього симптому, проявивши до нього належну повагу. Зцілювальний ефект системної розстановки багато в чому залежить від сили наміру самої особи.

Звісно, окрім розстановок за Б.Хеллінгером існують і інші методи системного моделювання. Наприклад: структурні розстановки (Маттіас Варга фон Кібеда і Інзе Шпаррер), християнська сопричасна терапія (Л. Гридковець), геносоціодрама тощо, кожен з яких має як спільні ознаки, так і індивідуальні.

Попри те, що метод Б.Хеллінгера на практиці в переважній більшості випадків демонструє позитивний ефект для клієнта, все ж таки існують певні перестороги до його застосування, зокрема:

- Використання термінів "поле", "енергія" тощо може призвести до певної містифікації цього підходу серед клієнтів, які не мають належної теоретичної підготовки;
- Існує ймовірність ідолізації терапевта-розстановщика;
- Наявна ймовірність того, що зрезонована проблема у учасника групи, який не задіяний в малому робочому колі "роботи на клієнта" може залишитися непоміченою, а відповідно активізувати витіснену проблему без подальшого терапевтичного супроводу.
- Можлива фіксація клієнта на інфантилізації, оскільки останній може очікувати змін в його житті без докладання власних зусиль.

Висновки. Не існує універсальних методів психологічної допомоги клієнтові. Кожен метод має спектр ефективної дії, простір ймовірнісної дії, а також зону деструктивних проявів. Запропонований Б.Хеллінгером метод розстановки є способом прожити заблоковані почуття, побачити ситуацію зі сторони, проте він не гарантує зцілення від усіх недугів. Слід пам'ятати, що запропонований вид психотерапії Б. Хеллінгером має обов'язково доповнюватися індивідуальною роботою клієнта з психологом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер Г. Практика семейной расстановки. Системные решения по Берту Хеллингеру: сб. ст. / сост. Г. Вебер. – М.: ИКСР, 2004.
2. Вебер Г. Два рода счастья. Системно-феноменологическая психотерапия Берта Хеллингера / Г. Вебер – М.: ИКСР, Высшая школа психологии, 2005. – 330 с.

3. Гридковець Л.М. Світ життєвих криз людини як дитини своєї сім'ї, свого роду та народу: монографія / Л.М. Гридковець – Львів: Скриня, 2016. – 380 с.
4. Кучера И. Что же со мной такое? Симптомы болезней и семейная расстановка / И. Кучера, К. Шэффлер – М.: ИКСР, 2007. – 157 с.
5. Либермайстер С. Корни любви. Семейные расстановки – от зависимости к свободе. Практическое руководство / С. Либермайстер – СПб.: Весь, 2008. – 384 с.
6. Стамм Я. Я. Методическое пособие по проведению организационных системных расстановок / Я. Я. Стамм – М.: ИКСР, 2006. – 64 с.
7. Стамм Я. Я. Поля профессиональных взаимоотношений / Я.Я. Стамм – М.: ИКСР, 2008. – 136 с.
8. Франке У. Когда я закрываю глаза, я вижу тебя / У. Франке – М.: ИКСР, 2007. – 182 с.
9. Франке-Грикш М. Ты с нами! Системные взгляды и решения для учителей, учеников и родителей / М. Франке-Грикш – М.: ИКСР, Высшая школа психологии, 2005. – 202 с.
10. Хеллингер Б. тен Хофель Г. Долгий путь / Б. Хеллингер, Г. тен Хофель – М.: ИКСР, 2009. – 167 с.
11. Хеллингер Б. Богомысли. Их корни и их воздействие / Б. Хеллингер – М.: ИКСР, 2008. – 192 с.
12. Хеллингер Б. И в середине тебе станет легко / Б. Хеллингер – М.: Изд-во ин-та психотерапии, 2003. – 208 с.
13. Хеллингер Б. Источнику не нужно спрашивать пути. ИКСР/ Б. Хеллингер – М.: Высшая школа психологии, 2005. – 308 с.
14. Хеллингер Б. Любовь духа / Б. Хеллингер – М.: ИКСР, 2009. – 328 с.
15. Хеллингер Б. Порядки Любви. Как жизнь и любовь удаются вместе / Б. Хеллингер – М.: ИКСР, 2007. – 352 с.
16. Хеллингер Б. Счастье, которое остается / Б. Хеллингер – М.: ИКСР, 2009. – 151 с.
17. Шутценбергер А.А. Психогенеалогия: Как излечить семейные раны и обрести себя /пер. с франц. – М.: Психотерапия, 2010. – 224 с.
18. Шнайдер Я. Семейные расстановки / Я. Шнайдер – М.: ИКСР, 2008. – 512с.